

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
УНИВЕРСИТЕТИ**

Кўлёзма ҳуқуқида
УДК: 378.937:3723

БОЙМУРОДОВА Гулзода Тоштемировна

**БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИ КАСБИЙ-ШАХСИЙ
ТАЙЁРГАРЛИГИНИНГ ТЕХНОЛОГИК ТИЗИМИ**

13.00.01 – Умумий педагогика, педагогика ва таълим тарихи

**Педагогика фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун
ёзилган диссертация**

АВТОРЕФЕРАТИ

ТОШКЕНТ – 2009

Тадқиқот Т.Н.Қори Ниёзий номидаги Ўзбекистон Педагогика фанлари
илмий тадқиқот институтида бажарилган

Илмий раҳбар: педагогика фанлари доктори
Толипов Ўткир Қаршиевич

Оппонентлар: педагогика фанлари доктори, профессор
Йулдошев Жўра Ғаниевич

педагогика фанлари номзоди, доцент
Рахимов Бахтиёр Худойбердиевич

Етакчи ташкилот: Самарқанд давлат университети

Ҳимоя Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети
хузуридаги педагогика фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун
диссертациялар ҳимояси бўйича К.067.18.03 рақамли бирлашган
иختисослашган кенгашнинг 2009 йил ~~11~~ ойининг ~~22~~ куни соат ~~14~~ да
ўтадиган мажлисида бўлади.

Манзил: 100070, Тошкент шаҳри, Юсуф Хос Ҳожиб кўчаси, 103-уй.

Диссертация билан Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика
университетининг ахборот ресурс марказида танишиш мумкин.

Автореферат 2009 йил «11» ноябр да тарқатилди.

Бирлашган иختисослашган кенгаш
илмий котиби, педагогика фанлари
номзоди, доцент

Р.Г. Исянов

1. ДИССЕРТАЦИЯНИНГ УМУМИЙ ТАВСИФИ

Мавзунинг долзарблиги. Ўзбекистон Республикасида таълим ислохотлари жадаллашиб бораётган бир вақтда бошланғич таълим ўқувчи шахсини шакллантириш, уларга мавжуд илмий билимларнинг бошланғич асосларини етказишда муҳим босқичдир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов Олий Мажлисининг IX сессиясида сўзлаган нутқида, бошланғич таълим соҳасида мавжуд бўлган камчиликларга тўхталар экан, муаммоларни ҳал этишнинг дастлабки шarti – бошланғич таълим тизимига малакали, маҳоратли ўқитувчиларни жалб этиш, малакали бошланғич синф ўқитувчиларини тайёрлаш, уларнинг касбий малакаларини такомиллаштиришдан иборат эканлигига алоҳида урғу бериб: «Эски таълимнинг энг ёмон қусури бошланғич таълимга иккинчи даражали иш деб қараётганимиздадир. Очiq айтишимиз керак: билими саёз муаллимлар ҳам биринчи синфда дарс бераверади.

Ваҳоланки, боланинг дунёқарши, диди, салоҳияти шаклланадиган бошланғич синфларга энг етук, энг тажрибали мураббийлар бириктириб қўйилишини оддий мантикнинг ўзи талаб этади¹».

Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» талабларидан бири ҳам, ҳар бир мутахассиснинг умуминсоний кадриятларга асосланган касбий-шахсий маҳорати, ўз касбига бўлган муносабати, кизиқишини шакллантириш, ижодкорлик, изланувчанлик, уздабурунлик, ишбилармонлик каби фазилатларни таркиб топтиришдан иборатдир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарида эса, «Барчамизга аёнки, инсон қалбига йўл аввало таълим-тарбиядан бошланади. Шунинг учун бу ҳақда гап кетса, ажодларимиз қолдирган бебаҳо меросни эслаш билан бирга, ота-оналаримиз катори биз учун энг яқин бўлган яна бир буюк зот – ўқитувчи ва мураббийларнинг олийжаноб меҳнатини ҳурмат билан тилга оламиз.

Мухтасар айтганда, мактаб деган улуғ даргоҳнинг инсон ва жамият таракқиётидаги ҳиссаси ва таъсирини, нафақат ёшларимиз, балки бутун халқимиз келажагини ҳал қиладиган ўқитувчи ва мураббийлар меҳнатини ҳеч нарса билан ўлчаб, киёслаб бўлмайди. ... касбларнинг ичида энг шарафлиси ўқитувчилик ва мураббийликдир, десак, ўйлайманки, айти ҳақиқатни айтган бўламиз. Чиндан ҳам, ўқитувчи наинки синф хонасига файз ва зиё олиб кирадиган, балки минг-минглаб мурғак қалбларга эзгулик ёғдусини бахш этадиган, ўз ўқувчиларига ҳақиқатдан ҳам ҳаёт мактабини берадиган муътабар зотдир²» – дейилган.

¹ Барқамол авлод – Ўзбекистон таракқиётининг пойдевори. – Тошкент: 1997. – 7 б.

² И.А.Каримов Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008. – Б. 130-131.

Бошланғич синф ўқитувчиларининг маънавий-ахлокий ва касбий жиҳатдан етук бўлишлари улар таълим-тарбия бераётган ўқувчиларнинг баркамол шахс бўлиб етишишларида муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикаси «Педагогик таълим концепцияси»да: «Ўзбекистон Республикаси мактабларида ишлаш учун тайёрланаётган ўқитувчилар: педагогик фаолиятга қобилиятли, ижодкор, умуминсоний ва миллий-маданий қадриятларни, дунёвий билимларни, методик билим, кўникмаларни эгаллаган, диний билимлардан хабардор, маънавий баркамол, Ўзбекистоннинг мустақил давлат сифатида равақ топишига ишонган, ватанпарварлик, фуқоралик бурчини англаган, ўқитувчилик касбини ва болани севган, инсонпарвар, талабчан, адолатли, педагогик одобли, ўқувчиларнинг баркамол шахс бўлиб етишишларига қўмақлашадиган бўлмоғи керак»³, – деб таъкидланади.

Кишилик жамиятининг ривожланиш жараёни шуни кўрсатадики, шахслараро ижтимоий муносабатларнинг ривожланиши баробарида ёш авлод таълим-тарбиясини ташкил этиш, бу соҳада ютуқларга эришишга алоҳида эътибор қаратилган. Маълумки, ҳамма даврларда ҳам ўқитувчи шахсига юксак маънавий, касбий талаблар қўйилган. Юксак педагогик маҳоратга эга бўлган ўқитувчилар ҳар доим ўз замондошлари ва шогирдлари томонидан эъзозланганлар. Ўқитувчининг касбий-маънавий тайёргарлигига қўйиладиган талаблар, уларнинг улуғланиши шарқ мутафаккирлари Абу Наср Фаробий, Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино, Юсуф Хос Ҳожиб, Имом ал-Бухорий, Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий, Жалолиддин Давоний, Абдулла Авлоний ва бошқаларнинг асарларида ўз ифодасини топган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Шахс, унинг маънавий-ахлокий қиёфаси ва касбий камолотига оид ишларда илгари сурилган ғоялар бевосита ўқитувчи ва унинг маънавияти моҳиятини ёритишга хизмат қилади. Бу борада файласуф олимлар Э.Юсупов, Ж.Туленов, Ф.Шайховларнинг асарларида муҳим ғоя ва тамойиллар илгари сурилган бўлиб, педагог олимлар М.Очилов, Н.Саидахмедов, Р.Мавлонова, Ф.Юзликкаев, Н.Азизхўжаева, Ў.Толипов, А.Алиев, Х.Абдукаримов, А.А.Вербицкий, В.К.Дьярченко, Б.Р.Жўраева, Б.Рахимов, Г.Махмудова, О.Ҳайдарова, Н.Е.Кузьмина, С.М.Маркова, В.С.Мерлин, Л.М.Митина, В.А.Сластенин, Н.Е.Щуркова, Д.О.Химматалиев қабиларнинг ишларида ўқитувчиларни тайёрлашда уларнинг педагогик маҳорати, таълим технологияларидан фойдаланиш имкониятлари, маънавий-ахлокий дунёқараши, касбий маданиятини ривожлантириш муаммолари ёритилган.

Бир қатор тадқиқотларда (М.Г.Давлетшин, Д.Н.Арзикулов, В.С.Мерлин) ўқитувчи шахсини шакллантиришнинг психологик асослари, хусусан замонавий ўқитувчи психологияси ва педагогик фаолиятнинг мотивацияси каби муаммолар ёритилган.

Олий таълим тизимида ўқитувчи шахсини шакллантириш, ўз-ўзини бошқарув асосида ўқувчиларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш ва касбий

³ Толипов Ў.Қ. Педагогика: янги йил изланишлар қандай бормоқда? / Маърифат. 2006 йил 28 январь.

шаклланганлик ташхиси масалалари М.А.Абдужалолов, О.А.Абдулина, А.А.Акбаров, М.М.Ахмадзонов, Л.А.Регушлар томонидан яратилган илмий-педагогик асарларда ўз ечимини топган.

Ўқув жараёнини самарали ташкил этиш ва такомиллаштириш жараёнининг муваффақиятини таъминловчи педагогик технологиялар, ўқитувчилар. шу жумладан, бўлажак ўқитувчиларнинг ҳам касбий малакаларини ошириш, уларда юксак инсоний сифатларни тарбиялашнинг мухим омилли сифатида эътироф этилмоқда.

Таълим-тарбия жараёнида педагогик технология назариясидан фойдаланиш, маъмур назариянинг моҳияти, тамойиллари, таълим жараёнини лойиҳалаштириш, таълим мақсадларини белгилаш ва мақсаднинг натижаланганлигини ўрганиш каби масалалар В.П.Беспалько, М.Кларин, Т.С.Назаров, Е.С.Полат, М.Очилов, Н.Саидахмедов, Н.Азизхужаева, Ў.Толипов ва бошқалар томонидан очиб берилган.

Бошланғич таълим муаммолари, уларнинг илмий-педагогик ечимлари, замонавий бошланғич таълим мазмуни, уни ижодий ташкил этиш йўллари, тамойиллари, бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини тайёрлаш масалалари О.Розиқов, Р.А.Мавлонова, Р.Сафарова, Б.Адилов, М.Ҳайдаров, О.Тўраева, О.Ҳасанбоева, А.Бекмуродов, Г.Нажмиддинова ва Х.Санокуюловлар томонидан тадқиқ этилган.

Бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий маданиятини шакллантириш муаммоси М.Жумаев, бўлажак ўқитувчиларни таълим жараёнига технологик ёндашувга тайёрлаш О.Ҳайдарова, олий педагогик таълим тизимида талабаларни маънавий шакллантиришнинг ижтимоий педагогик хусусиятлари Г.И.Махмутова, бошланғич синфларда маънавий-маърифий ишларни ташкил этишнинг педагогик асослари С.Усмонов каби олимлар томонидан ўрганилган.

Қўйилган муаммонинг назарий-амалий жиҳатларини ўрганиш натижалари шуни кўрсатдики, «Бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигининг технологик тизими»ни яратиш муаммоси алоҳида диссертацион тадқиқот объекти бўлган эмас. Бошланғич таълим мазмуни, сифати ва самарадорлигига қўйилаётган талаблар, уларни бажарадиган бошланғич синф ўқитувчиларининг ҳам касбий, ҳам маънавий-ахлоқий жиҳатлари етук бўлишини тақозо қилмоқда. Шунга қўра, бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий-шахсий тайёргарлигини таъминловчи технологик тизимни ишлаб чиқиш ва уни олий таълим амалиётида қўллашга эҳтиёж сезилмоқда.

Диссертация ишнинг илмий-тадқиқот ишлари режаларни билан боғлиқлиги. Тадқиқот ДИТД-5 «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»ни жорий этиш жараёнида узлуксиз таълим-тарбия тизимини ривожлантириш муаммолари лойиҳаси доирасида бажарилди.

Тадқиқот мақсади: бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигининг технологик тизимини белгилаш ва ушбу технологик тизимни олий таълим амалиётида қўллашга йўналтирилган илмий методик тавсиялар яратиш.

Тадқиқот вазифалари:

1. Булажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг назарий-амалий асосларини ўрганиш.

2. Булажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг технологик тизимини ишлаб чиқиш.

3. Булажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини амалга оширишнинг қулай шарт-шароитлари ва воситаларини аниқлаш.

4. Булажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашга йўналтирилган технологик тизимнинг самарадорлик даражасини белгилаш ва ушбу тизимни олий таълим амалиётида қўллашга қаратилган илмий методик тавсиялар ишлаб чиқиш.

Тадқиқот объекти: бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий-шахсий тайёргарлигини муайян технологик тизим асосида таъминлашга йўналтирилган педагогик жараён.

Тадқиқот предмети: бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг технологик тизими, шарт-шароитлари, ўзига хос хусусиятлари ва самарадорлиги.

Тадқиқотнинг фарази: агар:

- бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий-шахсий тайёргарлиги даражасини такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратилса;

- бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигининг технологик асослари ишлаб чиқилса ва технологик тизими яратилса;

- бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий-шахсий тайёргарлигини такомиллаштиришда самарали омиллардан унумли фойдаланилса;

- бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий-шахсий тайёргарлигини такомиллаштиришда педагогик амалиётнинг мавжуд имкониятларидан тўғри фойдаланишга эришилса;

- бошланғич синф ўқитувчилари учун малакали педагогларни тайёрлашга оид илмий методик тавсиялар ишлаб чиқилса ва олий таълим амалиётига қўлланилса, бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлаш жараёнида самарадорликка эришилади.

Тадқиқот методлари: аналитик обзор, қиёсий таҳлил, анкета, савол-жавоб, суҳбат, умумлаштириш, мактаб ҳужжатларини ўрганиш, педагогик прогностика, педагогик эксперимент, математик-статистика.

Тадқиқотнинг методологик асослари. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, «Таълим тўғрисида»ги Қонун, «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури», Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов асарларида ўқитувчи фаолияти, уни ривожлантириш ва ташкил этиш, бошланғич таълимни ривожлантириш ҳақидаги гоёлари, Ўзбекистон Республикасининг «2004-2009 йилларда мактаб таълимини ривожлантириш Давлат умуммиллий дастури», Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг таълим-тарбия тизимини ривожлантиришга оид Қарорлари, Олий ва ўрта махсус ҳамда Халқ таълими вазирликларининг меъёрий ҳужжатлари, Бошланғич таълим концепцияси, Бошланғич таълим Давлат таълим стандартлари, Педагогика

фани концепцияси, педагогика ва психология соҳасидаги тадқиқотлар, илғор тажрибалар, Шарк мутафаккирларининг шахс касб маҳорати ва маънавиятини юксалтиришга оид таълимотлари.

Химояга олиб чиқилаётган асосий ҳолатлар:

1. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг технологик тизимини ишлаб чиқиш долзарб педагогик муаммо эканлиги.

2. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг технологик тизими.

3. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини амалга оширишнинг қулай шарт-шароитлари ва воситалари.

4. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашга йўналтирилган технологик тизимнинг самарадорлик даражаси ва бу тизимни олий таълим амалиётида қўллашга қаратилган илмий методик тавсиялар.

Ишнинг илмий янгилиги:

1. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг назарий-амалий асосларини ўрганиш асосида уларнинг касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлаш педагогик муаммо эканлиги асосланди.

2. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг технологик тизими ишлаб чиқилди.

3. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини амалга оширишнинг қулай шарт-шароитлари ва воситалари аниқланди.

4. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашга йўналтирилган технологик тизимнинг самарадорлик даражаси белгиланди ва бу тизимни олий таълим амалиётида қўллашга қаратилган илмий методик тавсиялар ишлаб чиқилди.

Тадқиқот натижаларининг назарий-амалий аҳамияти. Тадқиқот натижасида педагогика фани, бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашга йўналтирилган назарий ёндашувлар, муайян технологик тизим, ушбу тизимнинг педагогик-психологик асослари, уни амалиётда қўллашнинг қулай шарт-шароитлари ҳамда илмий методик тавсияларга эга бўлди. Бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлаш жараёни эса, самарадорлик даражаси аниқланган муайян технологик тизим билан бойитилди.

Натижаларнинг жорий қилиниши. Тажриба-синов ишлари Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Бухоро давлат университети, Жиззах давлат педагогика институти, ҳамда Бухоро шаҳар 9-, 10-, Тошкент шаҳар 16- умумий ўрта таълим мактабларида амалга оширилди. Тадқиқотнинг етакчи ҳоляридан ушбу мактаблар ҳамда олий ўқув юртлири фаолиятида бугунги кунда ҳам фойдаланилмоқда.

Ишнинг синовдан ўтиши (апробацияси). Тадқиқотнинг асосий мазмуни «Узлуксиз таълим», «Педагогик маҳорат», «Халқ таълими»

журналларида чоп этилган илмий мақолалар орқали оммалаштирилди. Унинг назарий ва амалий жихатлари 2005-2008 йилларда Т.Н.Кори Ниёзий номидаги Ўзбекистон Педагогика фанлари илмий тадқиқот институти, Бухоро, Қарши, Гулистон университетларида ўтказилган Республика ҳамда Халқаро миқёсидаги илмий-амалий конференцияларида, Мирзо Улугбек номидаги ЎзМУ қошида ташкил қилинган семинарларда ўқилган маърузаларда мунтазам оммалаштирилиб борилди. Шунингдек, «Бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг технологик тизими» номли методик қўлланмада ёритилди.

Натижаларнинг эълон қилинганлиги. Тадқиқот ишининг асосий илмий натижалари муаллиф томонидан чоп этирилган 20 та илмий иш (шулардан 1 таси методик қўлланма 5 б.т., 8 таси илмий журналлардаги мақолалар, 11 таси тезислар)да ёритилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация кириш, уч боб, 6 параграф, умумий ҳулоса ва тавсиялар, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ҳамда иловалардан иборат бўлиб, диссертациянинг асосий матни 154 саҳифани ташкил этади.

2. ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг биринчи боби «**Бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг назарий асослари**» деб номланган бўлиб, унда бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини такомиллаштириш педагогик муаммо эканлиги ҳамда бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигининг амалиётдаги ҳолати ҳақида фикр юритилган.

Тизим юнонча Systema – ўзаро алоқадор бўлган бир неча элементнинг ўзаро кетма-кетликда бирлашишини англатади. Ҳар қандай тизим яхлитликни ифодалайди. Унинг шундай таркибий қисмлари борки, улар бирлашиб яхлит тизимни ҳосил қилади. Мазкур тадқиқот ўқитувчи касбий-шахсий тайёргарлигининг технологик тизими – бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини яхлит тизим сифатида ифодалашга қаратилади.

Таълим мақсадларининг тахминий баёнидан ташқари, муайян ўқув жараёни учун таълим усулларини танлашнинг муҳим шарти сифатида ўқувчиларнинг билим даражаларини олдиндан ташхислаш, уларнинг кўникма ва малакаларини мавжуд меъёрий талаблар билан таққослаш эътироф этилади.

Таълим жараёнини бориши ўқувчиларнинг белгиланган мақсад йўлида ҳаракат қилишларини узлуксиз назорат қилишни кўзда тутади. Мазкур жараён технологик таълим тизимининг юқори даражали имкониятларини очиб беради.

Юқоридаги фикрларга таянган ҳолда биз, ўқитувчи касбий-шахсий тайёргарлигининг технологик тизимига қуйидагича таъриф бердик: ўқитувчи касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг ва уни маҳоратли педагог

сифатида шакллантиришнинг муайян илмий педагогик, амалий шарт шароитлари, восита ва шакллари мажмуидир.

Педагогик тизим субъектлари ҳисобланган ўқувчи, ўқитувчи шахси, таълим мақсади, мазмуни, дидактик жараёнлар ҳамда ташкилий шакллари ахлит бир тизимни ифодалайди.

Таълимнинг глобаллашуви, шунингдек, узлуксиз таълим тизимини шакллантириш соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар жараёнида Педагогика олий ўқув юртларида ҳам ўқув-тарбия ишларини янгича ёндашув асосида ташкил этиш, уларнинг самарадорлигини ошириш, бўлажак ўқитувчиларнинг касбий кўникма ва малакаларини такомиллаштириш ҳамда касбий-шахсий сифатларини шакллантириш борасида бир қатор ишлар амалга оширилмоқда. Педагогика олий ўқув юртлари фаолиятини назарий, амалий жиҳатдан ўрганиш, ушбу жараёнда амалга оширилиши лозим бўлган бир қатор вазифалар мавжудлигини кўрсатмоқда. Педагогика олий ўқув юртлари талабаларининг касбий-шахсий сифатларини шакллантириш, уларда мустақил равишда педагогик фаолиятни ташкил этишда ўзига хос аҳамият касб этувчи кўникма ва малакаларни ривожлантиришни талаб қилмоқда.

Қузатишларимиз шуни кўрсатдики, ўқитувчи касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашда амал қилиниши зарур бўлган бир қатор дидактик қондаларга таяниш талаб этилади:

1. Янги технологик тизим мазмуни асосини касбий фаолият тажрибаларини ўзлаштиришни ташкил қилиш, яъни бўлғуси педагогни тайёрлашнинг асосий мақсади унда касбий-шахсий малакаларни шакллантириш бўлиши лозим.

2. Таълим жараёни мантқан субъектив амалий тажрибадан назарий умумлашмага томон ривожлантиришга қаратилиши зарур. Анъанавий таълимда эса, аксинча назариядан амалиётга ўтилади.

3. Талабалар касбий фаолият тажрибаларини фаол эгаллаш учун улар ОЎЮда таълим олишларининг дастлабки давриданок мактабларда амалиёт ўташни бошлашлари керак.

4. ОЎЮларида ўқитишнинг мазмуни моҳиятан буткул ўзгача ташкил этилиши, яъни назарий ва амалий билимларни эгаллашдаги мутаносиблик технологик асосда амалга оширилиши, талабалар биринчи ўқув йилида ҳафтасига бир кундан, иккинчи, учинчи ўқув йилида икки кундан мактабда амалий машғулот ўташлари зарур.

5. Касбий тажрибаларни эгаллаш тизимли тарзда мунтазам ва изчиллик билан амалга оширилиши лозим.

6. Талабалар амалиёт ўташ даврида оддий бошланғич синфларда, ихтисослашган мактабларда, синфларда бўш ўзлаштирувчи ўқувчилардан иборат бўлган коррекцион таълим гуруҳларида фаолият олиб боришлари зарур.

7. Талабанинг амалиёт ўташи ҳужажурсинга дуч келган ўқитувчи ҳамкорлигида амалга оширилмай, балки улар билан юксак тажрибага эга бўлган, таълимнинг илғор технологияларидан фойдаланиб, дарс ўтадиган обрўли амалиётчи педагоглар ҳамкорлик қилишлари керак.

8. Талаба ўқув-касбий фаолияти мазмуни ва унга қўйиладиган талаблар кумулятив (муайян бир йўналишга қаратилган ходиса) принцип асосида амалга оширилиши лозим.

9. Талабалар амалиёт ўташ даврида ҳамкорлик қилган педагоглар уларга ҳам назарий, ҳам амалий билим беришлари керак.

10. Талабалар бошланғич тизимга барча ёшдаги ўқувчилар билан, 1-курсада 2-, 2-курсада 3-, 3-курсада эса 1-синф ўқувчилари билан ишлаш тажрибасини эгаллашлари зурур.

Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий-шахсий сифатларини шакллантириш келгусида улар томонидан ташкил этиладиган педагогик жараён самарадорлигини кафолатлайди. Мазкур жараёнда:

1. Бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигининг мавжуд ҳолатини ўрганиш, таҳлил этиш;

2. Бошланғич синф ўқитувчиларини касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг технологик асосларини ишлаб чиқиш;

3. Бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг технологик тизимини яратиш;

4. Тизим самарадорлигини тажриба-синов ишлари воситасида аниқлаш;

5. Бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашда самарага эришишга оид илмий-методик тавсиялар ишлаб чиқиш каби вазифалар ҳал этилади.

Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларида касбий-шахсий тайёргарликнинг амалиётдаги ҳолатини ўрганиш натижалари, талабаларга берилган таълим мазмуни, сифати ва шакlining етарлича талабга жавоб бермаслигини кўрсатди. Ушбу мақсадда ташкил этилган тажриба-синов жараёнида респондентлар сифатида Педагогика олий ўқув юртларининг 3-4 курс талабалардан 402 нафар, шунингдек, умумий ўрта таълим мактабларидан 80 нафар бошланғич синф ўқитувчилари жалб этилдилар. Тажриба-синов ишлари асосан ЖДПИ, БухДУ, ТДПУ ва Бухоро шаҳридаги 9-, 10-умумтаълим мактабларида, Тошкент шаҳридаги 16-умумтаълим мактабларида олиб борилди.

Бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлиги ҳамда мазкур тайёргарлик сифатини белгилаб берувчи таълим мазмуни ва воситалари бугунги кун талабларидан оғда қолмоқда. Аксарият бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларида касбий-шахсий тайёргарликка оид тушунчалар етарлича шаклланмаган. Хусусан, улар тадқиқотчилик фаолияти, мустақил, ижодий ишлаш, ахборот технологиялари билан эркин мулоқот қилиш кўникмаларига эга эмаслар. Педагогика олий ўқув юртларида талабаларда педагогик амалиёт жараёнида дарсни лойиҳалаш, педагогик технологиянинг интерфаол усулларидан самарали фойдаланиш кўникмаларини шакллантиришга кам эътибор берилмоқда.

Ўтказилган сўровлар ва савол-жавоблар шуни кўрсатдики, паст ўзлаштиришнинг асосий сабаблари:

биринчидан, маъруза матнларининг бугунги кун талабларига жавоб бермаслиги, мавжуд адабиётларнинг талабалар эҳтиёжини қондира олмаслиги;

иккинчидан, ўқитувчилар ўз фаолиятларида замонавий техник воситалардан унумли ва самарали фойдаланмасликлари;

учинчидан, мустақил билим олиш кўникмаларини шакллантириш учун хизмат қилувчи метод, восита ва тавсияларга эга эмасликлари;

тўртинчидан, талабаларда дарсдан ташқари вақтларда ахборот технологияларидан фойдаланиш кўникмасининг етарлича ривожлантирилмаганлиги билан изоҳланади.

Кузатишларимиз жараёнида аниқланган камчиликларни бартараф этиш мақсадида қуйидаги вазифалар белгилаб олинди:

1. Педагогика туркум ўқув фанлари бўйича олиб борилётган машғулотлар жараёнида талабаларга «Педагогик технология», «Педагогик техника ва унинг элементлари» ҳақида етарлича маълумотлар беришга эришиш;

2. Талабаларга таълим жараёнида замонавий ахборот технологиялардан фойдаланиш учун шарт-шароитлар яратиш, махсус амалий ва лаборатория машғулотларини ташкил этиш;

3. Бўлажак ўқитувчиларга мутахассислик фанларини ўқитишда тадқиқотчилик қобилиятини ўстириб боришга эришиш учун зарур шарт-шароитларни таъминлаш қабилар.

Диссертациянинг иккинчи боби «**Бошланғич синф ўқитувчиларни касбий-шахсий тайёргарлигининг дидактик имкониятлари**» деб номланиб, унда бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлаш мазмуни ва бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигининг психологик имкониятлари ҳамда ўқувчи шахсини шакллантиришда ўқитувчиларнинг педагогик ижоди ҳақида фикр юритилган.

Замонавий бошланғич синф ўқитувчисининг бой маънавий-ахлоқий қиёфага эга бўлиши, жамиятда кечаётган туб ўзгаришлар, турли ахборот оқимларининг Республика маънавий-ижтимоий ҳаётига қўрсатадиган кучли таъсири, бузғунчи ғоялар хуружини бартараф этиш зарурияти ёш авлод тарбияси учун масъул бўлган ўқитувчи шахсига нисбатан жиддий талабларни қўймоқда. Шу боис бугунги кун ўқитувчиси нафақат касбий малакага, балки юксак маънавий-ахлоқий сифатлар, бой дунёқараш, интеллектуал салоҳият, мустақил фикр эгаси бўлиши зарур. Бу сифатлар бевосита ўқитувчининг шахсий ва касбий етуқлигини ифодалайди. Шунга кўра, бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий-шахсий сифатлари кўпроқ дарс ва дарсдан ташқари машғулотларда яққол намоён бўлади. Касбий-шахсий етуқлик ўқитувчини ақлий, рухий, ахлоқий, жамият ва ватан раънақини англаш, уни кадрлашга йўллайди.

Педагоглар куч-қувватини мувофиқлаштиришнинг асосий йўналиши бу – мутахассисларни тайёрлашга оид умумпедагогик ёндашув ва умумий стратегиянинг келишиб олинетида ўз ифодасини топади.

Мазкур мақсадда семинарлар, практикумлар ўтказиш юзасидан педагогик тавсиялар тайёрланиб, ишлаб чиқариш йиғилишлари ва ўқитувчилар учун доимий фаолият юритувчи ўқув семинарларида улардан фойдаланилади.

Педагогларни мувофиқлаштиришни кучайтириш бўйича иш олиб боришнинг яна бир муҳим йўналиши бу – ҳамкорликда ишлаш ҳамда тарбиявий ишлар ва ўқув машғулотларидир.

«Ўқувчилар билим, кўникма ва малакаларини шакллантириш» мавзусидаги дарс машғулоти физиология, психология, педагогика, меҳнат таълими методикаси, жисмоний тарбия фани ўқитувчиларининг биргаликдаги тайёргарлиги асосида давра суҳбати кўринишида ўтказилади.

Бундай машғулотларни йилига 1-2 марта ўтказиш мақсадга мувофиқдир.

Бошланғич синф ўқитувчиларини тайёрлашда 3 йилда 5 марта шундай машғулот ўтказиш етарлидир (Ўқитишнинг биринчи йили 2 та, иккинчи йили 2 та ва битирувчи курсда 1 та).

Юқорида келтирилган машғулотлар мавзуси куйидагича бўлиши мумкин:

- бошланғич синф ўқувчиларида ўқув фаолиятини шакллантириш муаммолари;
- ўқувчиларда билим олишга эҳтиёж ва иштиёқни ҳамда ўқишга қизиқишни тарбиялаш;
- ўқувчи фаолиятида ижодий ишни рағбатлантириш учун шароит яратиш.

Интеграциялашган машғулотни ташкил этиш ва ўтказишга жалб қилинган ҳар бир ўқитувчи ўз иш дастурида (ҳар машғулотда) 2 соатдан вақт ажратади.

Педагогик маслаҳатларни ўтказишда талабаларда касбий-шахсий кўникма ва малакаларни шакллантиришда профессор-ўқитувчиларнинг педагогик маслаҳат кенгашлари катта ўрин тутати.

Талабалар ўқув жараёнига мослашувининг қандай бораётганлиги, айрим талабаларнинг дарсни ўзлаштириш даражаси ва дарсга муносабати ягона ёндашувини таъминлаш учун тарбияланувчига нисбатан барқарор талабнинг қўйилиши, объектив маълумот олишда барчанинг биргаликда ушбу муаммоларни ҳал қилишига эришиши лозим.

Амалий тажриба ўташ даврида ўқитувчи талабалар билан ишлаш давомида тавсия бериш, уларни рағбатлантириш, эслатиш, имо-ишора, маслаҳат беришлар орқали соғохлантириш талаба билимини назорат қилиш ва баҳолаш, қўллаб-қувватлаш каби усуллардан фойдаланадилар.

Талабаларни шахсий ривожлантиришда уларнинг ўқув-касбий фаолиятини баҳолаш ва назорат қилиш муҳим аҳамиятга эга.

Назорат ва баҳолашга ўзгартириш киритиш орқали бўлажак мутахассисларнинг шахс сифатидаги камолотини таъминлашга эришилади. Унинг асосий йўналишлари куйидагилар:

- талаба фаолиятини назорат қилиш самарадорлигини таъминлаш;

- таълим муассасалари методисти, ўқитувчиси ва раҳбарнинг асосий вазифаси амалиётни ўташ натижалари ҳақида маълумот олишдан иборат бўлиши;

- талабани ўз хатоларини тузатишга ўргатиш, бунинг учун унга ёрдам бериш, мавжуд тўсиқларни бартараф этишига кўмаклашиш;

- талабанинг амалиёт ўташ давридаги муваффақиятини таъминлашдан иборат.

Бўлажак ўқитувчининг фундаментал билимлар ҳамда коммуникатив кўникмаларга эга бўлиши муҳимдир.

Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий тайёргарлигида мутахассисликни чуқур эгаллаш, касбдошлар билан ҳамкорликда ишлаш, илғор педагогик тажрибадан фойдаланиш, ўз фанига оид лугат-атамалар ва адабиётлар захирасини эгаллаш муҳим аҳамиятга эга.

Мутахассиснинг шахсий имкониятларига таянган ҳолда амалга ошадиган касбий-педагогик фаолият бошланғич синф ўқитувчисидан жисмонан бакуват, мустақкам характер ва кучли ирода эгаси бўлишни талаб этади. Барқарор диққат, энг оддий ҳолатларни ҳам эътиборга ола билиш, машғулотларнинг давомийлигини яхлит назорат қила олиш, унинг моҳиятини тўғри англаш, ижобий мазмун касб этувчи вазиятларнинг таъсир кучидан самарали фойдалана олиш, зиддиятлар келиб чиққан вазиятларда оқилона, қатъий қарор қабул қилиш ва уларни бартараф этишга эришиш, ушбу вазиятларга нисбатан шахсий ёндашув моҳиятини танқидий баҳолаш, ўз хулқига ишонч ва ўқувчиларнинг ўрнига ўзини қўя олиш каби сифатларнинг мавжуд бўлиши, жамоа орасида соғлом муҳитнинг қарор топишига эришиши, ўқувчилар ва ҳамкасблари орасида обрў-эътиборга эга бўлиши, ўқитувчининг шахсий-касбий фаолиятида муайян ютуқларни қўлга киритиши учун имконият яратади.

Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиси ўзининг ижодкорлик ҳислатларини намоён эта олиши, дунёқараши ва тафаккурининг кенглиги, бой тасаввурга эгаллиги, кучли хотира, ижодий лаёқат ҳамда юқори даражада ҳиссий ўз-ўзини бошқаришга эга бўлиши зарур.

Бизнинг назаримизда, талаба шахсида акс этиши зарур бўлган ақлий, ахлоқий ҳамда иродавий сифатлар қуйидагилардан иборат:

1. Иродавий сифатлар – қатъиятлилиқ, журғатлилиқ, шижоатлилиқ, мардлик, жасурлик, тартиб-интизомлилиқ, иродали бўлиш, вазиятни тўғри баҳолаш ҳамда оқилона қарор қабул қила олиш, вазминлик, инсонпарварлик, меҳрибонлик, меҳр-шафқатлилиқ, мустақиллик, шижоатлилиқ, жисмоний барқамоллик, фаоллик, сабр-тоқатлилиқ, бардошлилик, чидамлилиқ, ҳаракатчанлик кабилар.

2. Ақлий сифатлар – билимдонлик, вазиятни ўз вақтида ва тўғри баҳолай олиш, ижодкорлик, мулоҳазалилар, кучли хотира, мустақил фикрлаш лаёқати тезлиги, мантикий хулосаларга кела олиши, диққатнинг барқарор бўлиши кабилар.

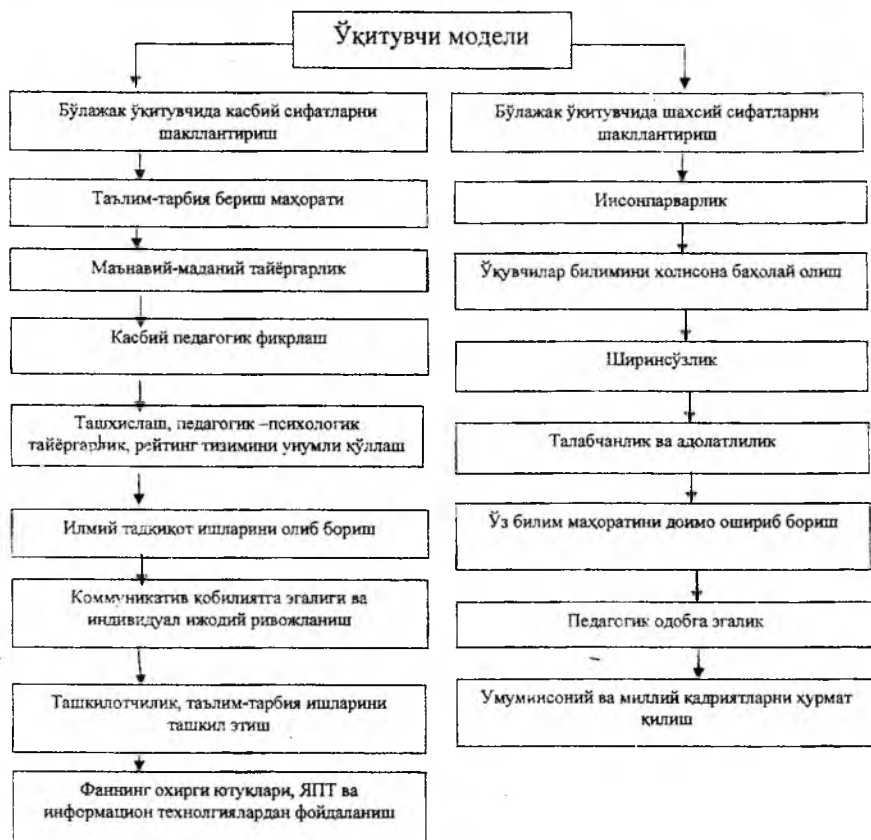
3. Эстетик сифатлар – гўзалликни ҳис қила олиш, озодалик, саранжом-сарингталиқ, жозибалилик, қадди-қоматни тўғри тута билиш, нутқнинг

таъсирчан бўлишига эришиш, эмоционаллик, ижодкорлик, тафаккурнинг кенглиги бой фантазияга эгаллик ва ҳоказолар.

4. Коммуникатив сифатлар – тўғри сўзлилиқ, хушмуомалалиқ, хозиржавоблик, самимийлик, ўзгалар фикрини тинглай олиш, мустақил фикрга эга бўлиш, ўзгалар манфаатлари йўлида ҳаракат қилиш, фидойлик, меҳр-шафқатлилиқ, олийжаноблик, бағри кенглиқ, эркинлик, таъсирчанлик ва бошқалар.

Ўқитувчи меҳнатига фақат унинг ўз фаолиятига қанчалиқ даражада ижодий муносабатда бўлаётганлигини аниқлаш оққалигина ҳолис баҳо бериш мумкин.

Ҳозирги кунда таълим тизими олдида турган энг муҳим вазифа талабаларни бўлажак касбий фаолиятга тайёрлашдан иборатдир. Бўлажак ўқитувчи моделида ўқитувчиларни тайёрлашга қўйилган талаблар, шунингдек касбий-шахсий тайёргарлиги ҳам ўз ифодасини топган (1-расм).

1-расм. Бўлажак ўқитувчиларни шахсий-касбий тайёрлаш модели.

Диссертациянинг учинчи боби «Бошланғич синф ўқитувчилари шахсий-касбий тайёргарлигини такомиллаштиришга бўлган технологик ёндашувнинг самарадорлик даражаси» деб номланади. Ушбу бобда бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлаш даражасининг самарадорлиги ҳамда бўлажак ўқитувчини тайёрлаш жараёни самарадорлигини ошириш йўллари ҳақида фикр юритилган.

Бўлажак ўқитувчининг касбий-шахсий тайёргарлигини таъминловчи асосий омиллардан бири, педагогик амалиётдир.

Педагогика олий ўқув юртларида бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлаш борасида ташкил этилган тажриба-синов ишларининг асосий мақсади – мазкур ўқув юртлари талабаларининг касбий-шахсий тайёргарлиги шаклланганлик даражасининг тажрибадан аввалги ва кейинги ҳолатини ўрганишдан иборат эди.

1-жадвал

Тажриба-синов жараёнида машқлар ёрдамида бўлажак ўқитувчиларда шакллантирилган касбий-шахсий сифатлар

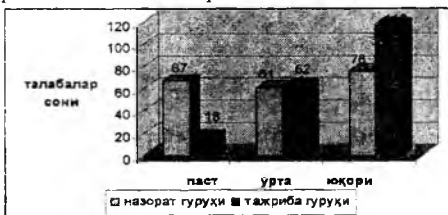
	Мезонлар	Тажриба гуруҳи (198 та талаба)			Назорат гуруҳи (204 та талаба)		
		Юко-ри	Ўрта	Паст	Юко-ри	Ўрта	Паст
1.	Педагогик ҳодисаларни кузатиш кўникмасини ривожланганлиги	123	59	16	76	56	72
2.	Ўқувчиларни ҳар томонлама ўрганиш методикасидан фойдаланиш	122	58	18	82	56	66
3.	Педагогик таъсир кўрсатиш кўникмаларини аниқлаш	118	63	17	68	72	64
4.	Педагогик ҳужжатлар тузиш ва уларни юритиш	115	64	19	70	68	66
5.	Турли ностандарт вазиятларда ўз фаолиятларини ташкил эта олиш	114	69	15	71	65	68
6.	Маълум педагогик вазиятларни баҳолай олиши	119	60	19	79	57	68
7.	Педагогик ҳодисаларни таҳлил қила олиш кўникмаси	116	62	20	83	56	65
8.	Жамоани ташкил қила олиш	117	61	20	79	58	67
Жами		944	496	144	608	488	536
Ўртача		118	62	18	76	61	67

Бу шундан далолат берадики, олий ўқув юртларида талабаларнинг касбий-шахсий тайёргарлигини давр талаблари асосида таъминлаш учун муайян технологик тизим зарурдир. Бундай технологик тизим биринчи

навбада педагогика туркум фанларини янгича мазмун ва талабалардан келиб чиккан холда ўқитиш асосида вужудга келади.

Олинган маълумотлар Стьюент формуласи ва Нейман критерияси асосида математик-статистик таҳлил қилинди.

Бу танланмаларга мос келган диаграммани чизамиз:

2-расм. Tajriba-синов жараёнида машқлар ёрдамида бўлажак ўқитувчиларда шакллантирилган касбий-шахсий сифатлар диаграммаси.

Топилган натижалардан математик қутилиш, танланма дисперсия ва ўртача квадратик четланишлар топилади.

2-жадвал

\bar{X}	\bar{Y}	D_m	D_n	Δ_m	Δ_n
4,5	4	0,43	0,7	0,05	0,07

Натижалардан тажрибадан олдинги ва кейинги кўрсаткичлар учун ишончли интерваллари топилади:

$$\bar{X} - t_{\gamma} \cdot \frac{D_m}{\sqrt{m}} \leq a_x \leq \bar{X} + t_{\gamma} \cdot \frac{D_m}{\sqrt{m}} \quad \bar{Y} - t_{\gamma} \cdot \frac{D_n}{\sqrt{n}} \leq a_y \leq \bar{Y} + t_{\gamma} \cdot \frac{D_n}{\sqrt{n}}$$

$$4,5 - 0,05 \leq a_x \leq 4,5 + 0,05 \quad 4 - 0,08 \leq a_y \leq 4 + 0,08$$

$$4,45 \leq a_x \leq 4,55 \quad 3,92 \leq a_y \leq 4,08$$

Шундай қилиб, тажриба-синов ишларининг натижаларига кўра ўтказилган тажрибанинг ҳаққонийлиги келиб чикди. Бу натижаларга асосланиб тажриба-синов ишларининг сифат кўрсаткичлари аниқланди. 3-жадвалдаги кўрсаткичларга асосланиб, статистик таҳлилнинг сифат кўрсаткичлари коэффиенти аниқланди, яъни:

Бизга маълум $\bar{X}=4,5$; $\bar{Y}=4$; $\Delta_m=0,05$; $\Delta_n=0,08$ га тенг.

Бундан сифат кўрсаткичлари:

$$K_{\text{св}} = \frac{(\bar{X} - \Delta_m)}{(\bar{Y} + \Delta_n)} = \frac{4,5 - 0,05}{4 + 0,08} = \frac{4,45}{4,08} = 1,09 > 1;$$

$$K_{\text{оғ}} = (\bar{X} - \Delta_m) - (\bar{Y} - \Delta_n) = (4,5 - 0,05) - (4 - 0,08) = 4,45 - 3,92 = 0,53 > 0;$$

Олинган натижалардан ўқитиш самарадорлигини баҳолаш мезони бирдан катталиги ва билиш даражасини баҳолаш мезони нолдан катталигини кўриш мумкин. Бундан маълумки, тажрибадан кейинги кўрсаткич тажрибадан олдинги кўрсаткичдан юқори экан. Демак, бошлангич синф ўқитувчиларининг касбий-шахсий тайёргарлигини аниқлаш бўйича талабалар билан олиб борилган тажриба-синов ишлари юзасидан олинган натижалар самарадор экан.

УМУМИЙ ХУЛОСАЛАР.

1. Ўқитувчи шахсини касбий, маънавий, технологик жиҳатдан тайёрлашга бағишланган назарий манбалар, тадқиқот ишларининг таҳлили, бошланғич синф ўқитувчиларини тайёрлаш амалиёти, уларнинг иш фаолиятларини ҳар томонлама ўрганиш натижалари шуни кўрсатдики, педагогика олий ўқув юртиларида бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини касбий-шахсий тайёрлашнинг технологик тизимини ишлаб чиқиш ва бу тизимни назарий жиҳатдан асослаш педагогика фани олдида турган долзарб муаммолардан биридир.

2. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини касбий-шахсий тайёрлашнинг технологик тизими яхлит педагогик ҳодиса бўлиб, унинг таркибий қисмларини аниқлаш ва педагогик жиҳатдан шарҳлаш зарурияти мавжуд.

3. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини касбий-шахсий тайёрлашнинг технологик тизими ўзига хос педагогик-психологик хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда белгилаб берилиши мақсадга мувофиқдир. Қайсиқим, ушбу педагогик-психологик хусусиятлар ёш ўқитувчига таълим жараёнини технологик ёндашув асосида ташкил этиш, ўқув жараёнини мақсадга мувофиқ тарзда лойihalаштириш, ўқувчини мужассам тарзда ақлий-интеллектуал, жисмоний ҳамда маънавий ривожлантиришга хизмат қиладиган ўқув топшириқларини танлаш имконини беради.

4. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини касбий-шахсий тайёрлашнинг технологик тизими кўп элементли тизим бўлиб, у ўқитувчилар тайёрлаш тизимининг мазмуни, шакли, воситалари, усул ва методлари ўқитувчи-ўқувчи муносабатлари, уларни субъект-субъект даражасида ташкил этиш йўллари, ўқитувчи маҳорати ва шахсий сифатларини камраб олади.

5. Технологик тизим доирасида ўқитувчининг маҳорати ва касбий кўникмалари алоҳида ўрин эгаллаб, уни шакллантириш учун таълим жараёнини янги технологиялар асосида ташкил этиш мақсадга мувофиқдир.

6. Бўлажак ўқитувчининг маънавий сифатларини шакллантиришда аудиториядан ташқари, таълим-тарбия жараёни ва педагогик амалиёт муҳим аҳамият касб этишини кузатишларимиз яққол кўрсатди.

7. Бўлажак ўқитувчини касбий-шахсий тайёрлаш тизимида педагогика, психология туркумидаги ўқув фанлари билан бир қаторда, узлуксиз педагогик амалиёт ҳам муҳим аҳамият касб этиши аён бўлди.

8. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашга йўналтирилган технологик тизим сайёрадорлигини аниқлаш мақсадида, кўп босқичли кузатулар алоҳида аҳамиятга эга эканлиги маълум.

9. Педагогик амалиёт давомида бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини касбий-шахсий тайёргарлик даражасини аниқлаш ва назорат қилиш жараёнида тренинглар, ўқитувчи ҳамда ўқувчиларни биргаликдаги мулоқотга чорловчи ишчан ўйинлар алоҳида дидактик аҳамият касб этиши аниқланди.

10. Тажриба-синов натижаларининг статистик таҳлили тадқиқот илмий фарази тўғрилигини тасдиқлаш имконини берди.

ТАВСИЯЛАР

1. Олий ўқув юртларида педагогика туркум фанлар бўйича маърузалар матнини янги назарий қараш ва ёндашувлар билан бойитишга эришиш.
2. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий сифатларини янада ривожлантириш мақсадида педагогик амалиёт жараёнини ўқув методик қўлланмалар билан таъминлаш.
3. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари педагогик маҳоратини мунтазам шакллантириб боришни назарда тутиб педагогик амалиётни узлуксиз ташкил этишга эришиш.
4. Педагогика олий ўқув юрти талабаларини илгор педагогик технологиялар асосида тадқиқотчиликка йўналтириш бўйича факультатив курслар ташкил қилиш.
5. Олий ўқув юртларида иқтидорли талабалар билан ишлашни жадаллаштириш мақсадида методик қўлланмалар яратиш.
6. Педагогик олий ўқув юрти талабаларининг касбий-шахсий сифатларини шакллантириш юзасидан педагогик туркум фанларини интеграциялаштирган ҳолда ўқитишни йўлга қўйиш мақсадида интеграллашган ўқув курси дастурини ишлаб чиқиш.

НАШР ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ

1. Боймуродова Г., Толипов Ў. Непрерывное педагогическое образование в Республике Узбекистан: состояние, перспективы, развития. Образование через всю жизнь: непрерывное образование для устойчивого развития. // Материалы докладов участников 4-й международной конференции. – Санкт-Петербург, 2006. – С. 15-19.
2. Боймуродова Г. Бошланғич синфларда дарсларни янги педагогик технологиялар асосида ташкил этиш. Умумий ўрта таълим тизимини ривожлантириш истикболлари. // Республика илмий-амалий конференция материаллари. ЎзПФТИ. – Тошкент, 2006. – Б. 135-138.
3. Боймуродова Г. Бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг технологик тизими. – Тошкент: Фан ва технологиялар босмаҳонаси, 2007. – 80 б.
4. Боймуродова Г. Бошланғич синф ўқитувчиларини интеграллашган дарс ўтишга тайёрлаш. Фанларни интеграциялаб ўқитишнинг педагогик шарт шароитлари. // Республика илмий-амалий конференция материаллари. ЎзПФТИ. – Тошкент, 2007. – Б. 176-177.
5. Боймуродова Г. Ўқув тарбия жараёнини янги педагогик технологиялар асосида ташкил этиш ва бошқариш муаммолари. // Узлуксиз таълим тизимида маънавий-касбий баркамол шахс тарбияси мавзусида Республика илмий конференция материаллари. – Гулистон, 2007. – Б. 133-134.

6. Боймуродова Г. Таълимни модернизациялаш шароитида замонавий ўқитувчи шахсига қўйиладиган педагогик-психологик талаблар. // Узлуксиз таълим. – Тошкент, 2007. – №3. – Б. 97-100.

7. Боймуродова Г. Бошланғич таълимда синф раҳбари фаолиятининг ўзига хос хусусиятлари. // Халқ таълими. – Тошкент, 2007. – №6. – Б. 102-104.

8. Боймуродова Г. Ўқитувчиларнинг касбий-шахсий сифатларини шакллантиришда интерфаол ёндашувларнинг ўрни. // Узлуксиз таълим. – Тошкент, 2008. – №1. – Б. 44-46.

9. Боймуродова Г., Тошева Н. Талаба ёшларни маънавий-ахлоқий тарбиялашда ота-оналарнинг роли. Олий ўқув юрти талбалар гуруҳларида маънавий-ахлоқий тарбияни ташкил қилиш муаммолари. // Республика илмий-амалий конференция материаллари. – Бухоро, 2008. – Б. 325-327.

10. Боймуродова Г., Тошева Н. Бўлажак ўқитувчиларда педагогик касбини шакллантириш. // Халқ таълими. – Тошкент, 2008. – №4. – Б. 40-43.

11. Боймуродова Г., Тошева Н. Бўлажак ўқитувчилар касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг педагогик-психологик хусусиятлари. // Педагогик маҳорат. – Бухоро, 2008. – №1. – Б. 14-16.

12. Боймуродова Г., Тошева Н. Ўқитувчилар фаолиятида инновацион технологиялар. Замонавий педагогика фани ва таълимнинг инновацион технологиялари. // Республика миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари. ЎзПФТИ. – Тошкент, 2008. – Б. 73-75.

13. Боймуродова Г. Бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашда педагогик технологиялар. Замонавий педагогика фани ва таълимнинг инновацион технологиялари. // Республика миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари. ЎзПФТИ. – Тошкент, 2008. – Б. 75-79.

14. Боймуродова Г. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлаш мазмуни. Бошланғич синф ўқитувчиларини тайёрлаш жараёнида замонавий касбий таълим муаммолари. // Республика миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари. – Гулистон, 2008. – Б. 44-47.

15. Боймуродова Г. Бошланғич таълим – дастлабки билимлар асосини етказишнинг муҳим босқичи. Бошланғич синф ўқитувчиларини тайёрлаш жараёнида замонавий касбий таълим муаммолари. // Республика миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари. – Гулистон, 2008. – Б. 111-112.

16. Боймуродова Г. Таълим жараёнида педагогик ва ахборот технологияларни қўллашнинг ўзига хос хусусиятлари. Олий мактаб педагогикасининг долзарб муаммолари. // Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Қарши, 2008. – Б. 55-57.

17. Боймуродова Г. Талабалар фаолиятини баҳолаш касбий-шахсий билим, кўникма ва малакаларни шакллантиришнинг муҳим омили. // Педагогик маҳорат. – Бухоро, 2008. – №4. – Б. 23-26.

18. Боймуродова Г. Бошланғич синф ўқитувчиларини педагогик маҳоратга оид билимлар билан таъминлаш масалалари. // Узлуксиз таълим. – Тошкент, 2009. – №1. – Б. 5-9.

19. Боймуродова Г. Ёўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий маҳоратларини шакллантиришда педагогик туркум фанлар таълимининг ўзига хослиги. // Педагогик маҳорат. – Бухоро, 2009. – №2. – Б. 13-16.

20. Боймуродова Г., Н.Тошева. Касбий-шахсий сифатларни шакллантиришда ўқувчининг ўқитувчига педагогик таъсири // Республика миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари. ЎзПФТИ. – Тошкент, 2009. – Б. 197-199.

Педагогика фанлари номзоди илмий даражасига талабгор Боймуродова Гулзода Тоштемировнанинг 13.00.01- Умумий педагогика, педагогика ва таълим тарихи ихтисослиги бўйича «**Бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигининг технологик тизими**» мавзусидаги номзодлик диссертацияси

РЕЗЮМЕ СИ

Таянч (энг муҳим) сўзлар: технологик тизим, ўқитувчи, ўқувчи, талаба, педагогик маҳорат, педагогик техника, шахсий сифат, касбий сифат, педагогик амалиёт, маънавият, таълим жараёни, ўқув адабиётлари.

Тадқиқот объекти: бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий-шахсий тайёргарлигини муайян технологик тизим асосида таъминлашга йўналтирилган педагогик жараён.

Тадқиқот мақсади: бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигининг технологик тизимини белгилаш ва ушбу технологик тизимни олий таълим амалиётида қўллашга йўналтирилган илмий методик тавсиялар яратиш.

Тадқиқот методлари: аналитик обзор, киёсий таҳлил, анкета, савол-жавоб, суҳбат, умумлаштириш, мактаб ҳужжатларини ўрганиш, педагогик прогностика, педагогик эксперимент, математик-статистика.

Олинган натижалар ва уларнинг янгилиги: Бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг назарий-амалий асослари, бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг технологик тизими, уни амалга оширишнинг қулай шарт-шароитлари ва воситалари, мазкур тизимнинг самарадорлик даражаси аниқланди, ушбу технологик тизимни олий таълим амалиётида қўллашга йўналтирилган илмий методик тавсиялар ишлаб чиқилди.

Амалий аҳамияти: бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлаш жараёни янги технологик тизим билан бойитилди.

Татбиқ этиш даражаси ва иқтисодий самарадорлиги: тадқиқот бўйича «Халқ таълими», «Педагогик маҳорат», «Ўздуксиз таълим» журналлари ва тўпламларда эълон қилинган илмий мақолалар, анжуманлардаги маърузалар шунингдек, «Бошланғич синф ўқитувчилари касбий-шахсий тайёргарлигини таъминлашнинг технологик тизими» деб номланган методик қўлланма чоп этилиб, амалиётга татбиқ қилинган.

Қўлланиш (фойдаланиш) соҳаси: тадқиқот натижаларидан олий ўқув юртлари ва ўқитувчиларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимида кенг фойдаланилади.

РЕЗЮМЕ

диссертации Боймуратовой Гулзоды Тоштемировны на тему:
«Технологическая система профессионально-личностной подготовки
учителей начальных классов» на соискание ученой степени кандидата
педагогических наук по специальности 13.00.01 – Общая педагогика,
история педагогики и образования

Ключевые слова: технологическая система, учитель, студент, педагогическое мастерство, профессиональные качества, педагогическая практика, духовность, образовательный процесс, учебная литература.

Объект исследования: педагогический процесс профессионально-личностной подготовки учителей начальных классов, основанный на определенной технологической системе.

Цель исследования: определение технологической системы профессионально-личностной подготовки учителей начальных классов, разработка научно методических рекомендаций по её реализации в практик высших образовательных учреждений.

Методы исследования: аналитический обзор, сравнительный анализ, анкетирование, вопросы-ответы, обобщение, изучение школьной документации, педагогическая прогностика, педагогический эксперимент, математическая статистика.

Полученные результаты и их новизна: определены научно-практические основы, технологическая система профессионально-личностной подготовки учителей начальных классов; выявлены условия и средства её реализации, степень эффективности вышеуказанной системы; разработаны научно-методические рекомендации по внедрению технологической системы в практику высшего образования.

Практическая значимость: процесс обеспечения профессионально-личностной подготовки учителей начальных классов дополнен новой технологической системой.

Степень внедрения и экономическая эффективность: по материалам исследования опубликованы научные статьи в журналах «Халы таълими», «Педагогик маҳорат», «Узлуксиз таълим», доклады на конференциях, методическое пособие «Технологическая система профессионально-личностной подготовки учителей начальных классов», которые внедрены в практику.

Область применения: результаты исследования могут быть использованы в высших учебных заведениях и институтах переподготовки и повышения квалификации учителей.

RESUME

Thesis of Boymurodova Gulzoda Toshtemirovna on the scientific degree competition of the candidate of pedagogical in specialty 13.00.01 - General pedagogics, pedagogics and history of education subject: «Technological system professional-personal preparati on of the teachers of elementary classes»

Key words: technological system, teacher, student, pedagogical skill, professional qualities, pedagogical practice, spiritual, training process, education literature.

Subject of the inquire: process of pedagogical professional-personal preparation of the teachers of elementary classes based on the certain technological system.

Aim of the inquiry: the definition of technological system professional-personal preparation of the teachers of elementary classes, scientific methodical elaboration of the recommendations for its realization in the practice of higher education institutes.

Methods of inquiry: the state-of the art review, comparative analysis, questionnaire, question-answers, generalization, study of the school documentation, pedagogical experiment, mathematical statistics.

The results achieved and their novelty: determined the technological system professional-personal preparation of the teachers of elementary classes is bases on scientific – practical; the condition and means of its realization, degree of efficiency of the above-stated system are revealed; scientific methodical elaboration of the recommendations for introduction of technological system in practice of higher education .

Practical value: process of maintenance professional-personal preparations of the readers of elementary classes adds by technological system..

Degree of embed and economic effectivity: on the materials of research scientific clauses in journals: «Xalq ta'limi» (Public education), «Pedagogic makhorat» (Pedagogic skill), «Uzluksiz talim» (Lifelong education), reports at conferences, methodical manual «Technological system professional-personal preparation of the teachers of elementary classes» are published which are introduced into practice.

Sphere of usage: the results of research can be used in higher educational institutions both institutes of retraining and improvement of professional skill of the teachers.

Босишга рухсат этилди 04.11.2009. Бичими 60x84 ¹/₁₆.
Босма табағи 1,0 Адади 100.
«Times New Roman» гарнитураси. Буюртма №150.

«Fan va texnologiyalar Markazining
bosmaxonasi»да чоп этилди.
100003, Тошкент ш., Олмазор кўчаси, 171-уй.